

Čeští žáci v zahraničí aneb proč není možné skládat přezkoušení na českých gymnáziích

Šárka Velhartická

Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta

Stále více dětí vyrůstá v zahraničí a pravidelně dojíždí na přezkoušení do české kmenové školy. Tuto možnost mají v průběhu základní školy, ne však už na gymnáziu, čímž přicházejí o příležitost složit českou maturitní zkoušku a plnohodnotně se zapojit do pracovního procesu v České republice (Velhartická, 2021).

V současném globálním světě narůstá nejen počet dětí ze smíšených vícejazyčných rodin, ale i množství dětí, které od narození vyrůstají v zahraničí, kde jsou jejich rodiče zaměstnáni, nebo kam jsou vysláni českými firmami. Tyto děti jsou svými rodiči mnohdy vedeny ke znalosti českého jazyka, historie a dalších reálií, do ČR často jezdí a mají zde své kořeny. Důvodů pro výuku českého jazyka v takové rodině bývá zpravidla více: nejčastěji se jedná o důvody praktické, tedy aby se děti při návštěvě České republiky domluvily, a to zejména s vlastními příbuznými; podstatnou je pak skutečnost, že nejnověji jsou bilingvismus a znalosti více jazyků od útlého věku považovány za velkou přednost – na rozdíl od nedávné doby, kdy byly vnímány jako překážka pro rozvoj dětské psychiky a intelektu. Nezanedbatelný je i počet rodin žijících v českém příhraničí, které posílají své děti do německých/rakouských škol, aby se naučily německému jazyku. Zdůrazněme, že mnoho z dětí vyrůstajících v cizině se zamýšlí nad možností vrátit se v dospělosti domů, pracovat zde a zúročit nejen své jazykové znalosti z cizího prostředí.

Z důvodu potřeby výuky českého jazyka v zahraničí vznikají České školy bez hranic, nicméně nejsou dostupné každému, kdo žije v cizině – zejména z geografických důvodů. Stále narůstá počet dětí, které se přihlásí ke kmenové škole v České republice, v průběhu roku se vzdělávají doma a pravidelně (jednou za rok až dva) přijíždějí na přezkoušení. Tuto možnost mají po dobu docházky na základní škole, ne však během studia na gymnáziu – a to ani pokud projdou řádnými přijímacími zkouškami.

Pro mnohé české žáky studující v zahraničí je proto nemožné získat českou maturitní zkoušku, která by jim umožňovala následné studium na domácí české univerzitě. Tyto děti jsou – neboť nemají možnost skládat každoroční zkoušky na střední škole – zásadně diskvalifikovány. Tím, že tito žáci nesložili

českou maturitní zkoušku, zůstávají mnohdy bez možnosti žádat o pracovní pozice požadující tento doklad o maturitní zkoušce, a často pak odcházejí do ciziny natrvalo. Nejedná se však pouze o ně: česká společnost se tímto připravuje o významnou část nadaných jedinců, kteří jsou mnohdy bilingvní a byli by pro naši zemi velkým přínosem – nejen jako učitelé a lektori cizích jazyků, ale i na úřednických a jiných pozicích, kde jsou takové znalosti vyžadovány.

Český školský systém nemá dosud vypracovanou metodologii, jak tyto situace řešit: níže uvádíme některé z možností, které jsou těmto studentům k dispozici. Ačkoliv se v daných případech jedná o významné a nutné součásti této nabídky a mají své zásadní opodstatnění, ani jedna z nich nedokáže komplexně pojmout všechny studenty v zahraničí a každou z nich lze využít pouze v některých konkrétních situacích:

1. České školy bez hranic¹

Jsou významnými centry setkávání krajanů v zahraničí, kromě nabídky výuky umožňují předávání zkušeností mezi rodiči a skýtají konverzační prostor pro děti i rodiče.

Negativum: jsou pouze omezeně dostupné v lokalitách, kde byly zřízeny.

2. Několik vybraných gymnázií, která nabízejí dálkové studium

Vycházejí vstříc potřebám dětí v zahraničí a berou v potaz jejich složitou situaci.

Negativum: studenti, kteří složili přijímací zkoušky a zahájili studium na dříve zvoleném gymnáziu, kde jsou začleněni do kolektivu, mnohdy neví, na jak dlouho odcestují do ciziny. Přestup na jinou školu (často velmi vzdálenou) je pro ně posledním řešením. Je-li toto „dálkové“ gymnázium na druhém konci země, není pro studenty možné při návštěvě republiky docházet na konzultace a ze sociálního hlediska se jedná o pro mnohé studenty zcela nevyhovující řešení.

3. Nostrifikace maturitního vysvědčení²

Ačkoliv může být nostrifikace maturity pro některé ze studentů jistě východiskem, nelze ji ve většině případů vůbec uplatnit.

¹ Viz <https://csbh.cz/>

² Viz <https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/uznavani-vzdelani>.

Negativum: velkým problémem je doba vyřízení žádosti (často i několik měsíců): student, který dokončil studium v zahraničí a ihned předložil dokumenty k nostrifikaci, nemá šanci stihnout nostrifikaci ve lhůtě nutné k zápisu na vysokou školu, musí tudíž rok čekat na další přijímací zkoušky a o studium na vysoké škole mnohdy zcela přichází; po roce studijní pauzy jsou tito žáci odtrženi od intenzivní výuky; mnohé znalosti, způsoby řešení příkladů i principy testů zapomenou a po tak dlouhé době zákonitě nemohou obstát u obtížných přijímacích zkoušek na vysokou školu. V průběhu tohoto pomaturitního „volného“ roku buď odjedou do ciziny, nebo naleznou zaměstnání a ke studiu se nevrátí, případně se živí příležitostnými brigádami. V obou případech znatelně pozbydou gymnaziálních znalostí a o rok odložené obtížné přijímací zkoušky na některé obory (např. matematika, přírodovědné obory) už nemusí vůbec zvládnout (ačkoliv o rok dříve by v nich mohli excelovat).

Druhou závažnou překážkou – kdy nelze nostrifikaci vůbec uplatnit – je, že mnohé mezinárodní střední školy (např. amerického typu) nejsou ukončeny klasickou maturitou, ale zkouškami odlišného typu, případně pouze na základě získaných kreditů v průběhu studia, a o nostrifikaci nelze zažádat. Zde pak nemá ani nejskvělejší student/ka možnost získat českou maturitu – i velmi nadaný student tak zůstává zcela bez maturity a nemá možnost hlásit se na univerzitu nejen v České republice, ale ani v Evropské unii.

4. Národní srovnávací zkoušky³

Negativum: Jedná se pouze o zkoušku, studenti dlouhodobě žijící v zahraničí však potřebují intenzivní a soustavnou pedagogickou podporu.

Tyto zkoušky nejsou rovnocennou maturitní zkouškou – umožňují přihlášení pouze na některé vysoké školy a na rozdíl od klasické maturity jejich zvládnutí studenta neopravňuje k podání přihlášky na jiné evropské univerzity. Zdůrazněme, že česká maturitní zkouška má v Evropě i jiných zemích značnou váhu a otevírá českým studentům dveře i do zahraničí.

Dále pak tato srovnávací zkouška nenahrazuje adekvátní intenzivní přípravu na maturitní zkoušku. Studenti v zahraničí oproti tomu nutně potřebují v průběhu čtyř let gymnaziálního studia intenzivní paralelní výuku a pedagogickou podporu ze strany českého gymnázia – tak, aby mohli tyto obtížné zkoušky zvládnout. Systém *Národních srovnávacích zkoušek* může být opět pro někoho výhodný, avšak z pohledu zkušených pedagogů, specializujících se na tuto problematiku, je zcela nevyhovujícím.

³ Viz https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1rodn%C3%AD_srovn%C3%A1vac%C3%AD_zkou%C5%A1ky.

1 Shrnutí argumentů

Z výše uvedeného je zjevné, že pro studenty, kteří dlouhodobě pobývají v zahraničí, je nejvýhodnějším řešením domácí kmenová škola v České republice, která je podporuje a formou nejnovějších metod jim umožňuje co nejužší zapojení do výuky. Hlavním argumentem proti pouhé nostrifikaci vysvědčení nebo složení jednorázové zkoušky je skutečnost, že příprava na každoroční přezkoušení v ČR je pro studenty sice obtížná a časově náročná, ale je pro ně jednoznačným přínosem. Studenti v zahraničí potřebují především odborné pedagogické vedení a vstřícně orientované školy, které je v jejich snažení budou podporovat – například formou online konzultací, průběžným zasíláním didaktických materiálů, testů, videí, případně možností online-zapojení do vyučování (bude-li to v časových možnostech studenta mimo Českou republiku). Požadovanou látku i znalosti si žáci i gymnazisté studiem z českých učebnic a při online-konzultacích důsledně osvojují a procvičují. Ideální pak je, mohou-li tito studenti několikrát za rok do školy přijet, seznámit se osobně s průběhem výuky a s prací s didaktickými materiály, s pedagogy i spolužáky, v nichž získávají rovnocenné komunikační partnery. To je nezbytné zejména proto, že pro studenty vyrůstající v zahraničí je důležité doplňovat si znalosti českého jazyka právě formou rozhovorů s vrstevníky, k čemuž v cizině nemají příležitost. Jedná se o nenahraditelnou formu konverzačních cvičení, jež těmto studentům pomáhají vyrovnávat své bilingvní (trilingvní) znalosti a zdokonalovat se v českém jazyce.

Doplňme, že tímto velice náročným sítím studia paralelně na gymnáziu v zahraničí a v České republice projde jen omezený počet skutečně nadaných a motivovaných studentů vzhledem k obtížnosti i časové náročnosti současného studia na dvou středních školách.

2 Spolupráce s Ministerstvem školství

Překážek v zákonech, které neumožňují českým studentům gymnázií žijícím v zahraničí absolvovat každoroční přezkoušení na české škole, je více. A i když žák složí přijímací zkoušky na (víceleté) gymnázium, smí skládat tato přezkoušení pouze do dokončení 9. ročníku (tedy základního vzdělání), dále to již zákon neumožňuje. Žije-li student v cizině, smí studium přerušit maximálně na dva roky, při delším pobytu v zahraničí mu však není umožněno gymnázium absolvovat – studium musí opustit nedokončené: „žák je zapsán na kmenové střední škole v ČR, kde skládá po dohodě s ředitelem

rozdílové zkoušky (průběžně nebo po návratu...vše záleží na dohodě) nebo může studium přerušit – maximálně však na 2 roky“.⁴

Iniciativa rodičů, která se v loňském roce obrátila na Ministerstvo školství, obdržela následující odpověď: „Kromě možnosti nostrifikace zahraničního vysvědčení mají Vámi zmínění žáci rovněž možnost individuálního vzdělávacího plánu ve středních školách v souladu s § 18 školského zákona.“⁵

Jak však zaměstnanci MŠMT doplňují, není toto vyjádření jednoznačné, neboť § 18 školského zákona výslovně zahraniční studenty neuvádí. Z tohoto důvodu se ředitelé středních škol o údaje v něm obsažené nemohou opřít. *Individuální studijní plán* podle tohoto paragrafu není určen primárně pro žáka studujícího v zahraničí, ale „žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami nebo s mimořádným nadáním“, případně ho lze udělit „na základě potvrzení, že žák nebo student je sportovním reprezentantem České republiky ve sportovním odvětví, vydaného sportovní organizací zastupující toto sportovní odvětví v České republice“. To však nemusí být případ žáků/studentů v zahraničí.

Zodpovědní pracovníci MŠMT nicméně projevili o tuto problematiku velký zájem a vyjádřili svůj vstřícný postoj nejen v průběhu e-mailové komunikace, ale i během online-konzultace celé problematiky. Jsou si vědomi, že současná legislativa neumožňuje žádné vhodné řešení a je skutečnou překážkou. Ačkoliv jsou připraveni se tímto problémem zabývat a vyjít studentům v zahraničí vstříc, mohli prozatím ve svých vyjádřeních opět pouze konstatovat, že student v zahraničí nemá za takto nastavených podmínek šanci být zapsán na gymnázium ani skládat každoroční přezkoušení tak, jak to pro něj bylo možné v průběhu základní školy:

...vyjádření k možnosti vzdělávání žáků podle individuálního vzdělávacího plánu dle § 18 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V příslušném ustanovení je ukotveno, že „ředitel školy může s písemným doporučením školského poradenského zařízení povolit nezletilému žákovi se speciálními vzdělávacími potřebami nebo s mimořádným nadáním na žádost jeho zákonného zástupce a zletilému žákovi nebo studentovi se speciálními vzdělávacími potřebami nebo s mimořádným nadáním na jeho žádost vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu. Ve středním vzdělávání nebo vyšším

⁴ http://www.mzv.cz/public/2a/7c/8b/505441_395800_studium.zahranici.pdf.

⁵ E-mail ze 6. 11. 2020 (podepsána Mgr. Barbora Krčmářová, DiS.).

odborném vzdělávání může ředitel školy povolit vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu i z jiných závažných důvodů. Ve středním vzdělávání nebo vyšším odborném vzdělávání povolí ředitel školy individuální vzdělávací plán žákovi nebo studentovi na základě potvrzení, že žák nebo student je sportovním reprezentantem České republiky ve sportovním odvětví, vydaného sportovní organizací zastupující toto sportovní odvětví v České republice, a to v souvislosti s touto skutečností“.

Z výše citovaného může ředitel školy povolit žákovi vzdělávajícímu se ve střední škole vzdělávat se dle individuálního vzdělávacího plánu i z jiných důvodů, než jsou speciální vzdělávací potřeby nebo reprezentace České republiky. Takovými důvody mohou být např. dlouhodobá nemoc žáka, pobyt v zahraničí za účelem mobilit žáků při výměnných stážích a apod.

V případě, že by žák, který byl přijat ke vzdělávání na základě přijímacího řízení do střední školy, požádal o povolení vzdělávání dle individuálního vzdělávacího plánu na základě jeho pobytu v zahraničí s rodiči, kteří tam vykonávají své pracovní povinnosti, jsme toho názoru, že by takový důvod mohl být považovaný za jiný závažný důvod pro povolení takové žádosti. Dovolujeme si však upozornit, že povolení vzdělávání na základě individuálního vzdělávacího plánu není primárně určeno pro celé středoškolské studium. Individuální vzdělávací plán se nejčastěji stanovuje na 1 školní rok, případně i dobu kratší, a jsou v něm uvedeny podmínky, které musí být při jeho naplňování dodrženy. Pokud žák některé z podmínek stanovených v plánu nedodrží, může mu být vzdělávání dle plánu zrušeno, nebo pro příští školní rok již znovu nepovoleno. Také upozorňujeme, že je však plně v kompetenci ředitele školy rozhodnout o takové žádosti po posouzení žákových schopností a možností pro vzdělávání tímto způsobem. Podmínky stanovení individuálního vzdělávacího plánu jsou dále ukotveny v § 5 vyhlášky č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři.⁶

Jak bylo zmíněno výše, lze tedy na jednoletý pobyt v cizině udělit *individuální vzdělávací plán*, celkové přerušení studia je však možné pouze na dva roky. Tento systém je tak zcela nevyhovující pro studenty, kteří žijí v zahraničí déle, případně jejichž rodiče vycestují za prací do ciziny na tři a více let apod.

3 Návrhy řešení

Cílem současné iniciativy je vytvoření vhodných podmínek pro české žáky/studenty, kteří pobývají delší dobu na zahraniční škole, kteří mají zájem složit maturitní zkoušku na českém gymnáziu a zároveň mají předpoklady

⁶ Odpověď na dopis ze 14. 2. 2021, Číslo jednací MSMT-3710/2021-21 (odbor středního, vyššího odborného a dalšího vzdělávání).

k jejímu úspěšnému složení. Ideálním řešením by bylo znění zákona konstatující, že každé státní nebo soukromé gymnázium či střední škola v ČR mohou přijímat (po úspěšně složené přijímací zkoušce) libovolný počet studentů české národnosti, kteří doloží, že studují paralelní školu v zahraničí. Tito studenti by mohli absolvovat každoroční přezkoušení v ČR a po soukromé přípravě složit českou maturitní zkoušku (bez nutnosti navštěvovat gymnázium v denním studiu). Pokud by splnili kritéria vstupních zkoušek, byli by přijímáni nad rámec počtu studentů v denním studiu, na které škola získává finanční podporu, a jejich přijetí by tak pro školu představovalo minimální finanční zátěž. Žák by pro získání každoroční české zkoušky musel samozřejmě předkládat doklad/vysvědčení z dané školy v zahraničí. Takový student by pokračoval obdobným způsobem samostudia jako na základní škole až k maturitě.

Jedním z řešení pro tyto studenty by rovněž bylo dopravit výše citovaný paragraf 18 školského zákona jednoduchým konstatováním: „To se vztahuje i na žáky/studenty navštěvující paralelně základní či střední školu v zahraničí, kteří mají na základě vysvědčení dané zahraniční školy možnost skládat ročníkové zkoušky i závěrečnou maturitní zkoušku na střední škole v České republice.“

Pro rodiny českých občanů žijící přechodně či dlouhodobě v zahraničí je stávající systém nedostatečný a představuje skutečnou překážku ve vzdělávání dětí – občanů ČR. Podle údajů Ministerstva školství se tento závažný problém týká několika tisíc žáků a studentů – občanů ČR – a toto číslo neustále narůstá, a to ze dvou důvodů: do závěrečných ročníků základních škol v současnosti dorůstají silné ročníky a stále více českých občanů působí na pracovních pozicích v zahraničí. Věříme, že pokud jde o tyto občany, dojde ke zlepšení jejich již mnohdy tak obtížné situace.

Literatura

Velhartická, Š. (2021, 15. dubna). České nadané děti v zahraničí. *MENSA ČR: Pro nadané děti*. <https://deti.mensa.cz/index.php?pg=home--newsletter-pro-rodice&aid=930>

Autorka

Mgr. Šárka Velhartická, Ph.D., Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, e-mail: sarka.velharticka@centrum.cz